

Література

Фольклор

Проблеми поетики

збірник наукових праць

ВИПУСК 21

ЧАСТИНА 1

Київ
Акцент
2005

ЗМІСТ

Частина I. Аспекти духовності української літератури.....3

- ✓ *Анатолій Козлов*
Сутність духовності..... 5
- ✓ *Євген Прісовський*
Національно-патріотичне й загальнолюдське начала в поезії Дмитра Павличка..... 27
- ✓ *Микола Ткачук*
Шевченко в рецепції Василя Сімовича в контексті розвитку шевченкознавства першої половини ХХ століття 43
- ✓ *Лариса Стрюк*
Художня майстерність М. Коцюбинського у передачі психологічних змін ліричного “Я” людини-митця..... 57
- ✓ *Валентина Явір*
Жаргонізований дискурс: духовний занепад чи норма? 62
- ✓ *Юрій Арешенков*
Функціональні різновиди сучасної української мови: природа і типологія 69
- ✓ *Людмила Білоконенко*
Особливості невербальної поведінки викладача вузу 77
- ✓ *Олена Бровко*
Духовно-інтелектуальні виміри творчості постів-дисидентів 85
- ✓ *Тетяна Вавринюк*
Явище інтерференції мовленнєвих структур у художньому тексті..... 91
- ✓ *Ганна Віват*
Картини сну в структурі художнього твору як засоби розкриття духовного світу особистості (на матеріалі лірики Василя Стуса)..... 96
- ✓ *Олена Гончаренко*
Гумор та сатира – основа духовної культури наддніпрянських козаків 111
- ✓ *Віра Гуменна, Ярослав Гуменний*
Роман М. Стельмаха “Чотири броди”: аспекти духовності 127
- ✓ *Наталія Зайдлер*
Храм душі Івана Сірка (на матеріалі тетралогії В. Малика “Таємний посол”)..... 137
- ✓ *Любов Ісаєнко*
Простір духовного в романі “Рейс” Олекси Шеренгового..... 143
- ✓ *Світлана Кирилюк*
Поняття “душа”, “дух” у дослідженні психоаналітичної парадигми особистості в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. 149

ЖАРГОНІЗОВАНИЙ ДИСКУРС: ДУХОВНИЙ ЗАНЕПАД ЧИ НОРМА?

В українській культурі ще до недавнього часу мова сприймалася як національний скарб, який має функціонувати в межах жорстких прескриптивних приписів. Саме вони, на думку науковців, культурологів, громадськості, є тими надійними берегами, що здатні захистити нашу мову від процесів суржикізації, асиміляції, розмивання її національних особливостей через потужний вплив іншої мови внаслідок деформацій мовної ситуації в Україні, успадкованих від колоніального минулого. Як еталонні, нормативні декретувалися класичні, художньо-белетристичні, наукові, публіцистичні та ін. дискурси, що чітко вписувалися в канони одновимірної кодифікації. І ці приписи жодних принципових заперечень не викликають, оскільки у державотворчому процесі національній мові належить чи не найголовніша – об'єднавча, консолідуюча – місія. Спільна мова є одним з тих головних чинників, які забезпечують солідарність народу і, відповідно, стабільність держави.

Між тим соціальна парадигма нашого, як і будь-якого іншого суспільства, багатовимірна, а отже, цілком закономірним є й функціонування багатьох соціолектів, так званих “корпоративних мов” (Л. Ставицька) із потенційною опозицією їх щодо мови офіційного вжитку. Як цілком слушно зазначає Л. Масенко, літературна форма мови не може формально функціонувати без постійного підживлення її з усно-розмовних джерел, у яких, власне, і відбувається реальне життя мови, постійний її рух [Масенко 1999: 23]. Мова – живий організм, нерозривно пов'язаний з усіма сторонами життя як суспільства в цілому, так і окремого індивіда. Тому звуження сфери функціонування негативно позначається на її розвитку, що й підтверджують реалії 20-40-річної давнини.

Суспільно-політичні процеси 90-х-2000-х років сприяли активізації усно-розмовних дискурсів у системі української національної мови. Відчутним є зростання комунікативної потужності української мови в урбаністичному середовищі, теле- і радіодискурсі, в рекламних, політичних, наукових та ін. дискурсах.

Нове покоління молоді, яке сформувалося за нових суспільно-політичних умов і реалізує себе в різних сферах життя (навчанні, журналістиці, естрадно-пісенному та театральному жанрах мистецтва, правознавстві, політиці, бізнесі тощо), у сучасному українському культурному просторі відзначається свободою мовного самовираження. Ці усно-розмовні жаргонізовані дискурси з їх спонтанністю, експресивністю, байдужістю до мовного стандарту стають своєрідною модою в молодіжному середовищі. Як і в інших сферах суспільного життя, з'являється мода у відповідному соціалекті на вживання певних мовних одиниць, творення мовних моделей тощо. Молодь у неформальному спілкуванні витворює свій дискурс, тому що це "престижно, сучасно, оригінально" [Укр. мова. Енциклопедія 2000: 337]. Так, у сучасному молодіжному соціалекті ключовими є вокабуляри *бабки*, *блін*, *бой-френд*, *герл*, *дебіл*, *ефемка*, *кайф*, *прикол*, *лажа*, *лох*, *кльово*, *прикинь*, *злиняти*, *пофігіст*, *тачка*, *шеф*, *туфта*, *на халяву*, *ні фіга*, *чувак*, *стрьомно*, *давиту клаву*, *на фіг* та багато ін. Як бачимо, сучасна українська молодіжна субкультура витворює свій мовний світ, в основі якого знаходиться опозиція "не так / так як усі", проглядається певне іронічно-зверхне сприйняття дійсності через "свою" мовну картину світу. Оскільки в українській, як і в слов'янській культурі загалом, жаргонізований дискурс, безумовно, не вписується в контекст літературних норм, з цих позицій він розглядається багатьма науковцями як такий, що є позанормативним, якому "немає місця у мовленні культурних людей" [Філін 1973: 11]. Культивування саме такого підходу до жаргонізованих висловлювань сформувало погляд на цей

субстандарт як на “матерію низьку, словесне хуліганство” [Елистратов 1995: 83]. Протилежний погляд висловлює дослідниця українських соціалектів як лінгвальних феноменів Л. Ставицька. Авторка переконана, що соціальні діалекти “структурують відповідні мовні картини світу й унаочнюють механізми пізнання цього світу певним соціумом [Ставицька 2005: 11]. Дослідниця розглядає їх як органічний компонент у системі кожної розвиненої національної мови: “Сам факт існування цих субкодів з альтернативним щодо їх стандарту лексико-фразеологічним рядом – знак соціальної повноцінності мови” [Ставицька 2005: 11]. Право на існування інших лексико-семантичних систем, своєрідних “підмов”, соціально маркованих і стилістично знижених поряд з літературною нормою визнають і такі дослідники української жаргонології, як О. Горбач, Й. Дзензелівський, В. Винник, Л. Масенко.

Поняття *жаргон* нерідко ототожнюється з будь-яким відхиленням від літературної норми: *розмовне слово, вульгаризм, непристойна, лайлива лексика, мат* тощо. Незважаючи на те що демаркаційні межі між названими лексичними групами розмиті, а дефініція самого поняття *жаргон* почасти супроводжується ремаркою “грубе”, “словесне хуліганство”, таку оцінку, очевидно, помилково було б уважати прерогативою української лінгвокультури. М. Жовтоброух розглядає жаргонізми як “специфічну лексику сучасної української літературної мови (виділення моє), що властива окремим соціальним групам” [СУЛМ 1973: 203]. Подібне розуміння жаргонізмів подав і В. Винник, який називає жаргонізми одним із різновидів соціальних діалектів, що “відрізняються від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови” [Укр. мова. Енциклопедія 2000: 167]. Таким чином, виходячи з розуміння жаргону як особливої відкритої емоційно-експресивної підсистеми в су-

часній українській мові, маємо визнати факт її закономірного існування, не ототожнюючи з іншими мовними реаліями – арго, вульгаризмами, матом тощо.

Інша річ – сфера побутування жаргонізованих дискурсів в українському лінгвокультурному просторі. Де має проходити межа прийняттого / неприйняттого? Очевидно, в пошуках відповіді необхідно взяти до уваги такий аспект, як сфера функціонування. А отже, окреслити функції розмовної і публічної мови. Розмовна мова реалізується, як правило, в усній формі і є перш за все основним засобом комунікації, забезпечуючи сфери спілкування на рівні територіальних і соціальних діалектів, побуту, фольклору тощо. Вона характеризується низьким рівнем стандартизації, досить високим ступенем емоційно-експресивного навантаження, індивідуалізацією, максимальною реалізацією суб'єктивної оцінки тощо. Тому жаргонізовані дискурси для розмовної мови є явищем звичайним, і однозначно розглядати їх як віддзеркалення недостатнього вияву морально-освітнього чи культурного рівня їх творців немає підстав. Це засвідчують і тексти андеграундової белетристики, напр.: *“Спілкування з вашою цільовою аудиторією просто грузить, ці діти, вони просто запресовані ідеологією і пропагандою – наприклад, коли вони курять дран, вони ж не просто курять дран, вони займають певну соціальну позицію, твою матю, і з ними треба рахуватися; коли вони слухають якусь музику, вони обов'язково закладають у це якусь ідеологічну концепцію; вони мені говорять, ти ж ось, чувак, – за всім, що ти говориш, теж стоїть певна позиція...”* (С. Жадан). Як покоління глобалізаційної дійсності, ця молодь витворює свій світ, заповнений, на перший погляд, безліччю непотребу одноразового вжитку – компактами, пивними бляшанками, наркотиками, рекламними публікаціями і т. ін. Водночас вони освічені, кваліфіковані, автономні. І, на диво, зберігають почуття власної гідності.

Інша річ – публічна мова. Вона є різновидом літературної, загальнообов'язкової на всьому просторі її функціонування, і використовується як форма спілкування мовця з колективним слухачем, реалізуючись в усній і писемній формах. Такі жанри публічної мови, як судові промови, коментарі теле- і радіожурналістів, виступи державних і політичних діячів, лекторів, екскурсоводів тощо мають відповідати загальнонаціональним стандартам, високому рівню мистецтва публічного спілкування. Ці ж критерії притаманні і мові ЗМІ як одному з жанрових різновидів публіцистики, якому властива експресивність в слову задля досягнення максимального впливу на читача чи слухача. В журналістиці з цією метою використовують різні засоби – вдало обіграний фразеологізм, прийоми афористичності у заголовках, ремінісценції з відомого класичного твору і т.ін.

Разом з тим поширення останнім часом вербальної свободи в суспільстві призводить до невиправданого проникнення жаргону через розмовну мову на сторінки преси, на телебачення, в радіоефір. Так, жаргонізмами рясніють шпальти таких відомих багатотиражних часописів, як “Голос України”, “Дзеркало тижня”, “Україна молода” та багатьох ін. Ось кілька прикладів безпрецедентного використання жаргонізмів у заголовках і текстах: *“Фальсифікат без “ксиви” і при ній; Блін!; Мораль, блін!; Прикинь, який готичний прикид!”* – підпис під фотокарткою; *“Я потім просив би, щоб більше цей “прикол” не повторився. І якщо б таку лавочку закрили, то я б і не переживав”* – ідеться про нагородження акторів; *“Тут може бути дуже кайфово; Зранку й до вечора оцінюємо українських “звйозд” вашими очима”;* *“Вовчику, ти ж полегше з м'ячем, там же пацани дудки пишуть”* – музиканти оркестру Національної філармонії записують свої партії; *“Приколи: – Синку, що ти читаєш? – “Тисяча – і одна ніч”! – Ні фіга собі розцінки...”* (3 газет). Якщо жаргонізовані дискурси читацьких кореспонденцій, інтерв'ю адресатів певним чином пояснюються

особливостями їхнього індивідуального мовлення, то жаргонізовані коментарі фахових журналістів є, на наше переконання, явищем неприпустимим. Чим можна пояснити такі, приміром, висловлювання журналістів у пресі й на телеканалах: “А, приміром, *“ментів”*, котрі *“наїхали”* на фірму Ахметова *“Люкс”*, – взяли *“до нігтя”*, порушивши за фактом використання БТРа кримінальну справу” (Д. Лиховій, “Україна молода”, 15.09.05); з коментаря відомого журналіста: *“Конституція України накривається мідним тазом”*; *“Політична система України накривається мідним тазом”*; *“Єхануров має шанс пролетіти* (не бути обраним), *як шматок фанери над Парижем”* (“5-й канал”, 19.09.05); *“Мало не всі учасники майбутніх парламентських перегонів шукають ще і ще щось таке, що могло б “прижучити” конкурентів”* (“Голос України”, 17.09.05)? У таких невинувато жаргонізованих журналістських дискурсах однозначно проглядається невідповідний і фаховий, і морально-етичний їх рівень, який працює, крім того, і на пониження соціального престижу мови. Очевидно, таке вільне поводження з мовним ресурсом формується в журналістському корпусі під впливом безпрецедентних висловлювань окремих політиків, державних діячів, жаргонізоване мовлення яких сприймається як знаки криміналізації мовної свідомості сучасного соціуму, а також як віддзеркалення мовної особистості самих авторів таких дискурсів: *“Знаємо, як пацаны гоняют деньги”* (О. Рибачук) – про стосунки високих чиновників у криміналізованому світі; *“Им (певній політичній силі) отвели роль “стоять на шухере”* (Петро Симоненко); *“Скандал навколо Нікопольського феросплавного... назвав спробою “передати підприємство з рук однієї шайки в руки іншої шайки”* (“Дзеркало тижня”, 10.09.05); *“Рішення має бути таке, що “всі повинні піти з пляжу”* (“Україна молода”, 13.09.05) – ідеться про звільнення чиновників високого рангу; *“Потім були слова Романа Безсмертного в ефірі “Інтеру”*

про те, що “в нас дуже багато політиків *прілетіли в політику на м’їтлі*” (“Україна молода”, 15.09.05); “*Эти казлы нам мешают*” (“Дзеркало тижня”, 19.10.04).

Безумовно, сучасний комунікативний дискурс і в публічному, і в розмовному спілкуванні максимально прагматизований. У ньому мало образності, розмовні висловлювання рясніють висловами на кшталт *Слиш; Блін; Кароче*. Їх активізації сприяє, зокрема, і спілкування за допомогою електронних засобів зв’язку. Однак співвідношення між унормованою літературною мовою нації і усним народним мовленням має бути збалансованим. Лише за такої умови мова може найповніше розвинути і розкрити свої виражальні ресурси. Між національною мовою, національною свідомістю, а отже, і рівнем духовного розвою особистості, як і суспільства загалом, існує тісний зв’язок. І деформації на одному з рівнів неминуче спричиняють руйнацію нашого духовно-культурного простору.

БІБЛОГРАФІЯ

- Елистратов 1995 – Елистратов В. С. Русское аргю в языке, обществе и культуре // Рус. язык за рубежом. – 1995. – № 1.
- Масенко 1999 – Масенко Лариса. Мова і політика. – К.: Соняшник, 1999.
- Ставицька 2005 – Ставицька Леся. Аргю, жаргон, сленг. – К.: Критика, 2005.
- СУЛІМ 1973 – Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К.: Наук. думка, 1973.
- Укр. мова 2000 – Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енцикл., 2000.
- Филин 1973 – Филин Ф. П. О структуре современного русского литературного языка // Вопросы языкознания. – 1973. – № 2.
- Шевельов 1998 – Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. – Чернівці: Рута. – 1998.